

*Υπουργείο Ανάπτυξης και Επενδύσεων
Ειδική Γραμματεία Διαχείρισης Προγραμμάτων ΕΤΠΑ & ΤΣ
Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Επιχειρησιακού Προγράμματος
«Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία»
(ΕΥΔ ΕΠΑνΕΚ)*

Μελέτη με θέμα «Διαμόρφωση επιλογών για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας»

Επιτελική Σύνοψη (ελληνικά και αγγλικά)

29 Απριλίου 2021

Έκδοση 1^η

- Το παρόν Παραδοτέο έχει προετοιμαστεί στο πλαίσιο υλοποίησης του έργου με αντικείμενο «Εκπόνηση Μελέτης με θέμα «Διαμόρφωση επιλογών για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας» σύμφωνα με τη σύμβαση με αρ. 20sympv007953866/2020-12-29.
- Το παρόν Παραδοτέο έχει προετοιμαστεί από την «PricewaterhouseCoopers Business Solutions A.E. Ανώνυμη Εταιρεία Παροχής Επιχειρηματικών & Λογιστικών Υπηρεσιών» (PwC) για την αποκλειστική χρήση του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων/Ειδική Γραμματεία Διαχείρισης Προγραμμάτων ΕΤΠΑ και ΤΣ /ΕΥΔ ΕΠΑνΕΚ.
- Ο Σύμβουλος δεν αναλαμβάνει καμία αρμοδιότητα ελέγχου, ούτε υποκαθιστά τα εντεταλμένα όργανα ελέγχου βάσει των Εθνικών Κανόνων Ελέγχου από ορκωτό ελεγκτή.
- Ο Σύμβουλος δεν φέρει ευθύνη από τη χρήση των Παραδοτέων για λόγους ελεγκτικούς, λογιστικούς, φορολογικούς, οικονομικούς, νομικούς, κτλ. από τρίτους (για παράδειγμα δημόσιες αρχές, ελεγκτικοί φορείς, κτλ.).
- Το προϊόν αυτής της εργασίας περιορίζεται σε υποστηρικτικές υπηρεσίες που προσφέρονται στην Αναθέτουσα Αρχή.
- Η ευθύνη για τις τελικές αποφάσεις βαρύνει αποκλειστικά την Αναθέτουσα Αρχή. Η PwC δεν λαμβάνει αποφάσεις για θέματα που εμπίπτουν στην αρμοδιότητα της Διοίκησης ή των υπηρεσιακών οργάνων ή των στελεχών της Αναθέτουσας Αρχής.
- Για την υλοποίηση του έργου, θα συλλεχθούν δεδομένα και άλλες σχετικές πληροφορίες μέσω συνεντεύξεων και ερωτηματολογίων με τα ενδιαφερόμενα μέρη, όπως συζητήθηκε και συμφωνήθηκε με την Αναθέτουσα Αρχή. Ο κατάλογος των ερωτηθέντων/ συνεντευξιζόμενων συμφωνήθηκε με την Αναθέτουσα Αρχή και η PwC δεν είναι υπεύθυνη για τις δηλώσεις των συνεντεύξεων και την ακρίβειά τους, καθώς αυτές θα ληφθούν ως ακριβείς και αληθείς χωρίς περαιτέρω επαλήθευση.
- Ο Σύμβουλος, ουδεμία ευθύνη φέρει για την επεξεργασία στοιχείων που ουδέποτε του υπεβλήθησαν ή του υπεβλήθησαν λανθασμένα ή εκπρόθεσμα.
- Η παρούσα μελέτη ισχύει στο σύνολό της. Η PwC δεν φέρει καμία ευθύνη για ενδεχόμενη κατακερματισμένη χρήση, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε εσφαλμένες ερμηνείες.

Πληροφορίες εγγράφου

Αριθμός παραδοτέου:	3
Τίτλος:	Επιτελική Σύνοψη της Μελέτης (ελληνικά και αγγλικά)
Ημερομηνία υποβολής:	29/04/2021
Ονομασία αρχείου:	Π3_ΕΥΔ ΕΠΑνΕΚ_Επιτελική Σύνοψη της Μελέτης_GR & ENG_v1
Έκδοση:	1 ^η Έκδοση
Status:	Υποβλήθηκε

Επιτελική Σύνοψη

Περιεχόμενα

1	Εισαγωγή.....	4
2	Αποτύπωση Υφιστάμενης Κατάστασης.....	4
3	Αξιολόγηση επίδρασης του ΕΠΑνΕΚ στην επιχειρηματικότητα.....	6
4	Προτάσεις Δράσεων ενίσχυσης της Επιχειρηματικότητας.....	8
	Executive Summary (in English).....	14

1 Εισαγωγή

Προκειμένου να σχεδιαστεί αποτελεσματικά το νέο Πρόγραμμα για την Επιχειρηματικότητα, Ανταγωνιστικότητα, Καινοτομία 2021-2027 κρίνεται σημαντική η αξιολόγηση των δράσεων επιχειρηματικότητας της ΠΠ 2014-2020, καθώς και η εκτίμηση των αναγκών και των προκλήσεων της ανταγωνιστικής ελληνικής επιχειρηματικότητας, ώστε να συμβάλει στη διαμόρφωση των κατάλληλων επιλογών για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στη χώρα μέσω της υλοποίησης του ΕΠΑνΕΚ κατά τη νέα ΠΠ 2021-2027.

2 Αποτύπωση Υφιστάμενης Κατάστασης

Χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας

Το οικονομικό μοντέλο της Ελλάδας εμφανίζει ορισμένα διαχρονικά χαρακτηριστικά ως εξής:

- Υψηλός κατακερματισμός της εταιρικής/ επιχειρηματικής οικονομίας - Οι ελληνικές ΜμΕ αντιπροσωπεύουν το ~99,9% των επιχειρήσεων, 63,5% της συνολικής προστιθέμενης αξίας (μέσος όρος ΕΕ 56,4%) και μερίδιο απασχόλησης 87,9% (Μέσος όρος ΕΕ 66,6%).
- Υψηλή εξάρτηση από την εσωτερική ζήτηση, λόγω χαμηλού εξαγωγικού προσανατολισμού. Η ελληνική οικονομία εξάγει ένα μικρό μερίδιο της παραγωγής της και εισάγει πολύ περισσότερο, εμφανίζοντας διαχρονικά αρνητικό Εμπορικό Ισοζύγιο (- 9% του ΑΕΠ¹ για το 2019).
- Το περιβάλλον της χώρας είναι σχετικά αποθαρρυντικό ως προς τις επενδύσεις, με αποτέλεσμα να δημιουργείται σημαντικό επενδυτικό κενό της τάξης των 10%-12%² του ΑΕΠ ετησίως.
- Η κατανομή παραγωγικών συντελεστών σε σχέση με τους παραγωγικούς κλάδους δεν κρίνεται αποτελεσματική. Η Ελλάδα αποτελεί τη 2^η πιο εξαρτημένη οικονομία της ΕΕ³ από τη συμβολή της εστίασης και του τουρισμού στη συνολική προστιθέμενη αξία.
- Χαμηλή παραγωγικότητα και προστιθέμενη αξία, ενδεικτικά ο ρυθμός ανάπτυξης προστιθέμενης αξίας βρίσκεται στο 0,9% έναντι 1,4% της ΕΕ για το 2019.

Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης

Η οικονομική κρίση του 2008 βύθισε τη χώρα σε μια δεκαετία συρρίκνωσης της οικονομίας, η οποία μείωσε σημαντικά το ΑΕΠ και το διαθέσιμο κατά κεφαλήν εισόδημα, κάτι το οποίο μείωσε σταδιακά την εσωτερική ζήτηση για προϊόντα και υπηρεσίες, την περίοδο 2008 - 2016.

Η χαμηλή εσωτερική ζήτηση με δεδομένη την εξάρτηση της ελληνικής οικονομίας από αυτήν οδήγησε σταδιακά στην υποαπασχόληση των παραγωγικών συντελεστών της οικονομίας. Με τον τρόπο αυτό, η Ελλάδα την περίοδο 2008 – 2016 έχασε μεγάλο μέρος της παραγόμενης προστιθέμενης αξίας και μπήκε σε μία έντονη φάση αποεπένδυσης

Η μείωση της εσωτερικής ζήτησης για προϊόντα και υπηρεσίες, που προκάλεσε η οικονομική κρίση, συμπύεσε τα έσοδα των επιχειρήσεων κατά 12,1% την περίοδο 2009 - 2016.

Οι επιχειρήσεις προκειμένου να διαχειριστούν τη μείωση των εσόδων τους και τη πτώση που αυτή επέφερε στη κερδοφορία τους, επικεντρώθηκαν στη μείωση του λειτουργικού κόστους τους (κατά 11%), προκειμένου να αντισταθμίσουν την απώλεια. Παράλληλα περιόρισαν σημαντικά τις επενδύσεις τους (κατά 81% την περίοδο 2009 - 2013). Η κερδοφορία αρχικά κατέρρευσε, αλλά ανέκαμψε τη περίοδο 2014 - 2016, ως αποτέλεσμα περικοπών στο κόστος.

Οι κλάδοι του εμπορίου, των κατασκευών και των υπηρεσιών ήταν αυτοί που επηρεάστηκαν περισσότερο από τη μείωση της εσωτερικής ζήτησης και αδυνατώντας να προσαρμοστούν στο νέο οικονομικό περιβάλλον έχασαν μεγάλο ποσοστό του κύκλου εργασιών τους. Γενικότερα, κατά τα χρόνια της κρίσης, παρατηρήθηκε μία μετατόπιση της εταιρικής οικονομίας από τις Υπηρεσίες, το Εμπόριο και τις Κατασκευές στον Τουρισμό και τη Μεταποίηση.

Το περιβάλλον μειωμένης ζήτησης που δημιουργήθηκε οδήγησε στην σημαντική αύξηση του ποσοστού των πολύ μικρών επιχειρήσεων στο σύνολο των επιχειρήσεων της χώρας, αποτελώντας το 97,8% του συνόλου το 2019 έναντι 96,3% το 2009. Επιπλέον, παρατηρήθηκε αύξηση της συγκέντρωσης των ΜμΕ σε κλάδους με χαμηλή χρήση τεχνολογίας. Η μείωση του μεγέθους και η χαμηλή χρήση τεχνολογίας από τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις μείωσε σημαντικά την

¹ ΕΛΣΤΑΤ,2019

² Βάσει της μελέτης της PwC "Από την ύφεση στην ανάκαμψη - Πολιτικές διευκόλυνσης επενδύσεων" (Απρίλιος 2018).

³ Eurostat,2020

παραγόμενη προστιθέμενη αξία, επιδεινώνοντας την απόκλιση που εμφάνιζαν οι επιχειρήσεις αυτές από τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές

Επιπτώσεις της πανδημίας

Η ελληνική οικονομία εμφάνισε αξιοπρόσεκτη αντοχή στην κρίση της πανδημίας, καθώς το πρώτο 9μηνο του 2020 σημείωσε μικρότερη ύφεση σε σχέση με την οικονομία της ΕΕ (8,5% έναντι 9,2%).

Η περιορισμένη οικονομική δραστηριότητα άσκησε πολύ δυνατές πιέσεις στις επιχειρήσεις μειώνοντας τα έσοδα κατά 21,4%, η άμεση μείωση των λειτουργικών τους εξόδων κατά 19% και η στήριξη που έλαβαν από τα μέτρα ενίσχυσης του κράτους δεν μπόρεσαν να αντιστρέψουν τη μείωση της κερδοφορίας με το EBITDA να παρουσιάζει σημαντική πτώση της τάξης του 37,2%, κατά το πρώτο εξάμηνο του 2020, και το EBIT να καταρρέει κατά 74,1%. Τα περιθώρια EBITDA και EBIT κατρακύλησαν από 12,4% σε 9,9% και από 5,7% σε 1,9% αντίστοιχα.

Αναλύοντας τις επιπτώσεις της κρίσης της πανδημίας ανά κλάδο παρατηρούνται τα εξής:

- ❖ Το **Εμπόριο** ήταν ένας από τους κλάδους που επλήγησαν ισχυρότερα από τα μέτρα της πανδημίας, λόγω της αναστολής λειτουργίας των φυσικών καταστημάτων. Παρά τις δυσμενείς συνθήκες, όσες επιχειρήσεις συνέχισαν τη λειτουργία τους μέσω ηλεκτρονικών καταστημάτων κατάφεραν να αντισταθμίσουν τις απώλειες σε σημαντικό βαθμό.
- ❖ Οι περιορισμοί που επιβλήθηκαν για την αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσης επέφεραν καθυστερήσεις στην εκτέλεση των έργων και στην ανάληψη νέων, καθώς και γενικότερη αδυναμία προγραμματισμού, ασκώντας σημαντικές πιέσεις στο κλάδο των **Κατασκευών**
- ❖ Η πτώση της ζήτησης και των διεθνών τιμών πετρελαίου σε συνδυασμό με τους περιορισμούς στις μετακινήσεις που άσκησαν περαιτέρω πιέσεις στην εξαγωγική δραστηριότητα του κλάδου είχαν αρνητική επίδραση στα μεγέθη του **Βιομηχανικού** κλάδου.
- ❖ Οι επιχειρήσεις στο κλάδο των **Υποδομών** συνέχισαν κανονικά τη λειτουργία τους λόγω των απαραίτητων για την οικονομία προϊόντων και υπηρεσιών που παράγουν, έτσι ήταν ο μόνος κλάδος που τα οικονομικά του μεγέθη δεν επηρεάστηκαν.
- ❖ Η απαγόρευση των μετακινήσεων και οι μετέπειτα περιορισμοί σε συνδυασμό με την ισχυρή μείωση των τουριστικών αφίξεων επέφεραν ισχυρό χτύπημα στις επιχειρήσεις του υποκλάδου των μεταφορών που εκπροσωπούνται στον ευρύτερο κλάδο των **Υπηρεσιών**.
- ❖ Οι επιχειρήσεις στο κλάδο του **Τουρισμού** υπέστησαν μεγάλη μείωση του κύκλου εργασιών τους εξαιτίας των μειωμένων τουριστικών ροών και των περιορισμών για την αποφυγή εξάπλωσης της πανδημίας.

Προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα της μελέτης της υφιστάμενης κατάστασης παρατηρούνται τα εξής:

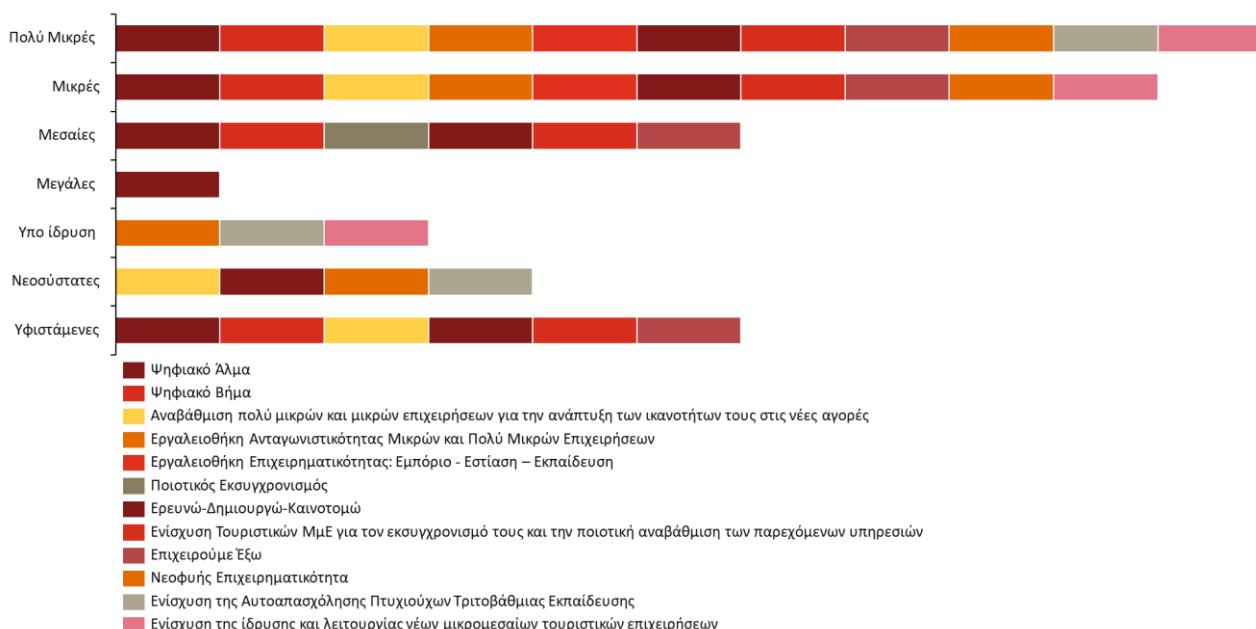
- Η οικονομική κρίση περιόρισε σημαντικά την εσωτερική ζήτηση, οδηγώντας στην υποχρησιμοποίηση των παραγωγικών δυνατοτήτων της οικονομίας, και στη μείωση του μεγέθους και της πολυπλοκότητας των επιχειρήσεων σε συνδυασμό με τη σημαντική μείωση των επενδύσεων. Κάτι το οποίο οδήγησε τις ελληνικές επιχειρήσεις να εμφανίζουν σημαντική υστέρηση στην ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών και στον εκσυγχρονισμό του εξοπλισμού τους.
- Οι ελληνικές επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν δυσκολία εύρεσης κεφαλαίων λόγω της αναποτελεσματικής λειτουργίας του χρηματοπιστωτικού συστήματος.
- Παρά τη βελτίωση του εξαγωγικού προσανατολισμού της οικονομίας η μεγάλη πλειοψηφία των ελληνικών επιχειρήσεων συνεχίζει να βασίζεται αποκλειστικά στην εσωτερική ζήτηση.
- **Μεταποίηση:** Ο κλάδος της μεταποίησης ενίσχυσε σημαντικά τη θέση του αυξάνοντας τον κύκλο εργασιών του και την κερδοφορία του κατά τα χρόνια της οικονομικής κρίσης, Η κρίση της πανδημίας και οι περιορισμοί που επιβλήθηκαν είχαν αρνητικό αντίκτυπο στα έσοδα και την εξαγωγική δραστηριότητα του κλάδου.
- **Τουρισμός:** Ο κλάδος του Τουρισμού παρά τον υψηλό κατακερματισμό του, αναδείχθηκε ως ο πλέον δυναμικά αναπτυσσόμενος κλάδος της ελληνικής οικονομίας αυξάνοντας σημαντικά τον κύκλο εργασιών του. Η κρίση της πανδημίας ουσιαστικά αδρανοποίησε τον κλάδο ο οποίος εμφανίζει μεγάλη ανάγκη στήριξης.
- **Εμπόριο:** Ήταν ένας από τους τομείς που εμφάνισε μεγάλη μείωση εσόδων την περίοδο της οικονομικής κρίσης, ανακάμπτοντάς την περίοδο 2016-2018 κυρίως λόγω της αύξησης της εσωτερικής ζήτησης. Η κρίση της πανδημίας δημιούργησε τάση δεισιμού στο εσωτερικό του

κλάδου, μεταξύ μεγάλων και ΜμΕ. Μεγάλη πρόκληση για το κλάδο αποτελεί η ψηφιοποίηση του και η ανάπτυξη του ηλεκτρονικού εμπορίου.

- **Υπηρεσίες:** Ο κλάδος των Υπηρεσιών επηρεάστηκε επίσης σημαντικά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, χάνοντας σημαντικά μέρος του κύκλου εργασιών και της προστιθέμενης αξίας του, επανακάμπτοντάς μερικώς κατά τη περίοδο 2016-2018. Η κρίση της πανδημίας επηρέασε με διαφορετικό τρόπο υποκλάδους των Υπηρεσιών. Οι επιχειρήσεις του κλάδου των Μεταφορών εμφάνισαν μεγάλη απώλεια εσόδων και κερδοφορίας λόγω των περιορισμών που επιβλήθηκαν και της μειωμένης τουριστικής κίνησης, αντίθετα οι επιχειρήσεις ΤΠΕ παρουσιάζουν ευκαιρίες για την ανάπτυξη νέων προϊόντων και υπηρεσιών.
- **Κατασκευές:** Οι Κατασκευές αποτελούν τον κλάδο που βρίσκεται στη δυσμενέστερη κατάσταση, καθώς η οικονομική κρίση περιόρισε τα έσοδα και την κερδοφορία τους, ενώ ο κλάδος δεν εμφάνισε σημάδια ανάκαμψης ούτε τη περίοδο 2016-2018. Αντίθετα παρατηρείται μεγάλη συσσώρευση υπερχρεωμένων επιχειρήσεων.

3 Αξιολόγηση επίδρασης του ΕΠΑνΕΚ στην επιχειρηματικότητα

Στο πλαίσιο του ΕΠΑνΕΚ εκδόθηκαν 153 προσκλήσεις για την υποβολή προτάσεων και έχουν εγκριθεί έργα προϋπολογισμού 9,98 δισ. €, ενισχύοντας 35.407 επενδυτικά σχέδια, εκ των οποίων 9.019 συγχρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και 26.388 συγχρηματοδοτούνται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ).

Γράφημα 1: Επιλέξιμες επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην κάθε δράση του ΕΠΑνΕΚ 2014-2020

Αποτίμηση πολιτικών την επιχειρηματικότητα του ΕΠΑνΕΚ 2014-2020

Επιδοτήσεις / Κρατικές Ενισχύσεις

Στο πλαίσιο του προγράμματος χρηματοδοτήθηκαν έργα συνολικού προϋπολογισμού 4,3 δισ. € μέσω 12 δράσεων επιχορηγήσεων (**Γράφημα 1**). Οι οποίες ενίσχυσαν κυρίως μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, με τις μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις να είναι επιλέξιμες σε σημαντικά μικρότερο αριθμό δράσεων.

Συνολικά οι κλάδοι Τουρισμού και Εστίασης, Μεταποίησης και Εμπορίου ήταν εκείνοι οι οποίοι έλαβαν το μεγαλύτερο μέρος της χρηματοδότησης.

- ❖ Ο κλάδος **Τουρισμού και Εστίασης** ενισχύθηκε μέσω δύο στοχευμένων δράσεων τόσο για την ίδρυση επιχειρήσεων όσο και την ενίσχυση υφιστάμενων ΜμΕ.
- ❖ Οι κλάδοι της **Μεταποίησης** και του **Εμπορίου** ήταν εκείνοι που επέδειξαν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τη ψηφιακή τους αναβάθμιση.

- ❖ Αντίστοιχα μεγαλύτερη ζήτηση στο τομέα έρευνας και καινοτομίας («Ερευνώ-Δημιουργώ-Καινοτομώ») εμφάνισαν οι κλάδοι της **Μεταποίησης** και του ευρύτερου τομέα των **Υπηρεσιών**, (κυρίως επιχειρήσεις ΤΠΕ).
- ❖ Οι δράσεις για τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων εμφάνισαν μεγαλύτερη ζήτηση από τον ευρύτερο κλάδο των **Υπηρεσιών**.

Οι δράσεις του ΕΠΑνΕΚ 2014-2020 συνέβαλαν στην δημιουργία 13.506 νέων θέσεων εργασίας και υποστήριξαν άλλες 3.862 υφιστάμενες θέσεις εργασίας κατά τη διάρκεια υλοποίησης των επενδυτικών σχεδίων. Παρατηρείται ότι οι περισσότερες νέες θέσεις εργασίας δημιουργήθηκαν μέσω δράσεων με δικαιούχους κυρίως μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, αναδεικνύοντας τη πολύ μεγαλύτερη συμμετοχή μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων στο πρόγραμμα συνολικά καθώς και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον που έδειξαν για την κάλυψη μισθολογικού κόστους μέσω του προγράμματος.

Οι δράσεις του ΕΠΑνΕΚ 2014-2020, σύμφωνα με έρευνα του ΣΕΣΜΑ⁴ φαίνεται να προώθησαν κυρίως την αναβάθμιση και εκσυγχρονισμό του εξοπλισμού των επιχειρήσεων, αλλά δεν είχαν σημαντικά αποτελέσματα στην ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ επιχειρήσεων και στη βελτίωση της εξωστρέφειας τους. Αυτή η αδυναμία οφείλεται κυρίως στο σχεδιασμό και υλοποίηση των δράσεων, καθώς στη πλειοψηφία τους απευθύνονταν σε μεμονωμένες επιχειρήσεις, χωρίς να προωθούν τη δημιουργία συστάδων επιχειρήσεων (clusters). Επιπλέον, μόνο μία δράση στόχευε στη προώθηση της εξωστρέφειας.

Equifund

Σημαντική πρωτοβουλία στο πλαίσιο του ΕΠΑνΕΚ αποτέλεσε και το Equifund που δημιουργήθηκε με σκοπό την επιτάχυνση της εξέλιξης του τομέα κεφαλαίων επιχειρηματικών συμμετοχών στην Ελλάδα. Το EquiFund καλύπτει, τους περισσότερους τομείς της οικονομίας και όλα τα στάδια επιχειρηματικής ωρίμανσης μιας επιχείρησης.

Η διαχείριση της πρωτοβουλίας ανατέθηκε στο ΕΤΕ και το αρχικό κεφάλαιο που ορίστηκε να διοχετευτεί σε αυτήν ανήλθε στα 260 εκατ. €, την μόχλευση επιπρόσθετων κεφαλαίων να εξασφαλίζει 248 εκατ. € επιπλέον διαθέσιμων πόρων.

Το Equifund ενίσχυσε επιχειρήσεις οι οποίες βρίσκονταν στη φάση καινοτομίας, με τους κλάδους Ενημέρωσης και Επικοινωνίας, Μεταποίηση και Εμπορίου να λαμβάνουν το μεγαλύτερο μέρος της χρηματοδότησης.

Αντιμετώπιση των συνεπειών της πανδημίας

Μέσω του ΕΠΑνΕΚ έχουν δεσμευτεί 3,39 δισ. €. για την αντιμετώπιση των συνεπειών της πανδημίας, ενισχύοντας περισσότερες από 115 χιλ. επιχειρήσεις.

Πιο συγκεκριμένα μέσω του Ταμείου Εγγυοδοσίας και του ΤΕΠΙΧ II (Υποπρόγραμμα 3 και 4) υποβοηθήθηκε η έγκριση και η χρηματοδότηση μέσω των συνεργαζόμενων τραπεζών δανείων συνολικού ύψους 1,9 δισ. € και 4,8 δισ. € αντίστοιχα. Το ΕΠΑνΕΚ παρείχε κεφάλαια και για τη χρηματοδότηση του προγράμματος Επιστρεπτέας Προκαταβολής, η οποία μέσω των κύκλων Α' και Β' ενίσχυσε τις πληττόμενες επιχειρήσεις με κεφάλαια ύψους 1,6 δισ. €.

Ο κλάδος του Εμπορίου έλαβε το μεγαλύτερο πόσο ενίσχυσης Επιπλέον, μεγάλες χρηματοδοτικές ανάγκες εμφάνισαν οι κλάδοι της Μεταποίησης και του Τουρισμού και Εστίασης.

Ανάδειξη των διδαγμάτων (lessons learnt) κατά την υλοποίηση του ΕΠΑνΕΚ 2014-2020

Αδυναμίες σε θέματα σχεδιασμού και υλοποίησης του προγράμματος

- Οριζόντιος σχεδιασμός των δράσεων, χωρίς εξειδικευμένη έρευνα για τον εντοπισμό αναγκών της αγοράς.
- Μεγάλος αριθμός δράσεων σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο που δυσχέρανε τις επιχειρήσεις στον εντοπισμό των κατάλληλων ευκαιριών χρηματοδότησης.
- Μικρό χρονικό διάστημα για την υποβολή προτάσεων και έλλειψη ενός συγκεκριμένου και γνωστοποιημένου στους δυνητικούς δικαιούχους χρονοδιαγράμματος έκδοσης προσκλήσεων.
- Μεγάλο πλήθος απαιτούμενων περιττών δικαιολογητικών/παραστατικών, από τους δικαιούχους τα οποία αύξαναν σημαντικά τη γραφειοκρατία.

⁴ «Έρευνά για την εκτίμηση της ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας των ΜμΕ από τη συμμετοχή τους σε δράσεις κρατικών ενισχύσεων του ΕΠΑνΕΚ 2014-2020», Ιουνίου 2020

- Μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας αξιολόγησης των υποβαλλόμενων προτάσεων, η οποία οφείλεται και στο πληροφοριακό σύστημα που χρησιμοποιήθηκε.
- Συχνή εφαρμογή του καθεστώτος ενισχύσεων deminimis, περιορίζοντας τα επιλέξιμα επενδυτικά σχέδια κυρίως σε χαμηλότερου κόστους επενδύσεις με περιορισμένη προστιθέμενη αξία και αποθαρρύνοντας μεγαλύτερου μεγέθους επιχειρήσεις να συμμετάσχουν.
- Περιορισμένες συνέργειες μεταξύ των δράσεων, με παρόμοιας στόχευσης δράσεις να προκηρύσσονται τόσο από το ΕΠΑνΕΚ όσο και από ΠΕΠ.
- Έλλειψη δομών και μηχανισμών που βοηθούν τις ΜμΕ να εντοπίσουν τις ανάγκες τους και να τις συνδέσουν με συγκεκριμένες δράσεις χρηματοδότησης.

Καινοτομία, έρευνα και ανάπτυξη

Η έρευνα και καινοτομία συνδέονται άμεσα με την ΕΣΕΕ κατά την ΠΠ 2014-2020. Η υλοποίηση της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης χαρακτηρίζεται από την περιπλοκότητα της διαχείρισης και διακυβέρνησης και τη χαμηλή επιχειρησιακή ικανότητα των εμπλεκόμενων (φορείς διαχείρισης και δικαιούχοι). Στο πλαίσιο αυτό σημαντική πρόκληση αποτελεί η παρακολούθηση και η αξιολόγηση της Στρατηγικής που θα διασφαλίζει την προσαρμογή και την εφαρμογή διορθωτικών κινήσεων τόσο σε επίπεδο στόχων, όσο και σε επίπεδο διαδικασίας για την υλοποίηση της ΕΣΕΕ.

Ψηφιακή πολιτική

Κατά την ΠΠ 2014-2020 παρατηρείται η διάσπαση της διαχείρισης (σε 3 τομεακά προγράμματα και 13 περιφερειακά προγράμματα), η δημιουργία της ΓΓΨΠ (που μετεξελίχθηκε σε Υπουργείο με την προσθήκη ευρύτερων αρμοδιοτήτων) και η εκπόνηση και έγκριση από την ΕΕ της Εθνικής Ψηφιακής Στρατηγικής. Ο κατακερματισμός της διαχείρισης και η κατανομή των πόρων για ΤΠΕ σε πολλαπλά προγράμματα, οδήγησε σε σημαντική επιδείνωση των χρόνων σχεδιασμού και υλοποίησης και κατ' επέκταση της έγκαιρης επίτευξης των στόχων που είχαν τεθεί.

Απασχόληση και Αγορά Εργασίας

Στο πλαίσιο αντιμετώπισης των προβλημάτων στην αγορά εργασίας κατά την προηγούμενη ΠΠ προέκυψαν τα παρακάτω:

- Απαιτείται η επικαιροποίηση και η ολοκλήρωση του θεσμικού πλαισίου που διέπει τη Συνεχιζόμενη Επαγγελματική Κατάρτιση και των προδιαγραφών σχεδιασμού και υλοποίησης της πρακτικής άσκησης, έτσι ώστε να λειτουργούν συμπληρωματικά και με ολιστικό τρόπο.
- Ο Μηχανισμός Διάγνωσης των Αναγκών της αγοράς εργασίας χρήζει βελτίωσης και επέκτασης της χρήσης του, ώστε να επιτελέσει με επάρκεια το ρόλο του.
- Αδυναμίες και καθυστερήσεις ως προς την ενεργοποίηση δράσεων ενδοεπιχειρησιακής κατάρτισης, οι οποίες οδηγούν σε μειωμένες αποδόσεις σε θέματα κατάρτισης εργαζομένων.

4 Προτάσεις Δράσεων ενίσχυσης της Επιχειρηματικότητας

Στρατηγική Στόχευση ΕΠΑνΕΚ 2021-2027

Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης το ΕΠΑΝΕΚ προτείνεται να έχει διττή στόχευση:

- ❖ **Στρατηγικός πυλώνας Α:** Ενίσχυση επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στους πλέον δυναμικούς και ανταγωνιστικούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας, προκειμένου η χρηματοδότηση μέσω ΕΠΑνΕΚ να δημιουργήσει το μέγιστο δυνατό αναπτυξιακό αποτύπωμα στην οικονομία.
- ❖ **Στρατηγικός πυλώνας Β:** Ενίσχυση των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στους κλάδους που επλήγησαν σε σημαντικότερο βαθμό από τη **κρίση της πανδημίας**.

Μέσω του **Στρατηγικού πυλώνα Α** προτείνεται να ενισχυθούν οι κλάδοι της **Μεταποίησης, Τουρισμού και Εμπορεύσιμων Επαγγελματικών Υπηρεσιών**, οι οποίοι αναδεικνύονται από την παρούσα μελέτη ως εκείνοι με τη σημαντικότερη παραγόμενη προστιθέμενη αξία και εξωστρέφεια και κατ' επέκταση μπορούν να συμβάλλουν στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας.

Από τον **Στρατηγικού πυλώνα Β** προτείνεται να ενισχυθούν οι κλάδοι **Μεταποίησης, Τουρισμού, Εμπορεύσιμων Επαγγελματικών Υπηρεσιών και Εμπορίου**, ως οι κλάδοι που υφίσταται τις εντονότερα αρνητικές συνέπειες από τις επιπτώσεις της πανδημίας. Το ΕΠΑνΕΚ θα υποστηρίξει τις επιχειρήσεις που πλήττονται από την πανδημία ώστε μέσω της εξυπηρέτησης των αναγκών τους να εξασφαλισθεί η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα και προσαρμοστικότητα τους.

Επισκόπηση αναγκών επιχειρήσεων και προτάσεις δράσεων ενόψει του νέου ΕΠΑνΕΚ 2021-2027

Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, αναδείχθηκαν οι παρακάτω ανάγκες επιχειρήσεων, οι οποίες και συνδέονται με ενδεικτικές δράσεις για την κάλυψη των αντίστοιχων αναγκών και των διδαγμάτων που προέκυψαν από την προηγούμενη ΠΠ

Προτεραιότητα 1 - Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας υψηλής προστιθέμενης αξίας

Ειδικός στόχος (i) - Ενίσχυση των ικανοτήτων έρευνας και καινοτομίας και αξιοποίηση των προηγμένων τεχνολογιών

- Περιορισμένες ιδιωτικές επενδύσεις σε Ε&Α και απουσία εσωτερικών δομών και διαδικασιών έρευνας και καινοτομίας, σε ενδοεπιχειρησιακό επίπεδο,
- Αυξημένες ανάγκες σε έρευνα και καινοτομία στο τομέα φαρμακευτικών προϊόντων και υπηρεσιών υγείας, για την αντιμετώπιση των συνεπειών της πανδημίας,
- Έλλειψη διασύνδεσης μεταξύ επιχειρήσεων και εκπαιδευτικών/ερευνητικών ιδρυμάτων, κάτι το οποίο περιορίζει την ενσωμάτωση αποτελεσμάτων επιστημονικής έρευνας στην παραγωγή.

Ενδεικτικές δράσεις:

1. Ενίσχυση των επενδύσεων σε δομές και διαδικασίες Ε&Α σε επίπεδο επιχείρησης, με στόχο την αύξηση των καινοτόμων δραστηριοτήτων ενδοεπιχειρησιακά.
2. Ενίσχυση συνεργειών μεταξύ επιχειρήσεων και ερευνητικών/εκπαιδευτικών ιδρυμάτων σε θέματα έρευνας και καινοτομίας.

Ειδικός στόχος (ii) - Εκμετάλλευση των οφελών της ψηφιοποίησης για τους πολίτες, τις επιχειρήσεις και τις κυβερνήσεις

- Χαμηλό επίπεδο ψηφιοποίησης υπηρεσιών και διαδικασιών επιχειρήσεων, το οποίο συνδέεται άμεσα με τη μεγάλη συγκέντρωση επιχειρήσεων σε κλάδους χαμηλής τεχνολογίας, την έλλειψη γνώσεων και πληροφόρησης σε θέματα νέων τεχνολογιών και την απουσία κατάλληλων επενδύσεων, κυρίως λόγω έλλειψης κεφαλαίων,
- Υστέρηση στην ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών Βιομηχανίας 4.0, λόγω υψηλού κόστους που και περιορισμένης διαθεσιμότητα επενδυτικών κεφαλαίων.

Ενδεικτικές δράσεις:

1. Προώθηση της ενσωμάτωσης τεχνολογιών Βιομηχανίας 4.0, ενίσχυση των επενδύσεων σε νέες τεχνολογίες με στόχο την «ολιστική» αναβάθμιση των επιχειρήσεων.
2. Προώθηση της ψηφιοποίησης των ΜμΕ, με στόχο την ψηφιοποίηση υπηρεσιών και διαδικασιών και τον τεχνολογικό μετασχηματισμό κλάδων χαμηλής χρήσης τεχνολογίας.
3. Υποστήριξη ίδρυσης νεοφυών και τεχνολογικά καινοτόμων επιχειρήσεων, προώθηση ενός ισχυρού ελληνικού οικοσυστήματος

Ειδικός στόχος (iii) - Ενίσχυση της αιεφόρου ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας των ΜμΕ και της δημιουργίας θέσεων εργασίας σε ΜμΕ, συμπεριλαμβανομένων των παραγωγικών επενδύσεων

- Περιορισμένη εξωστρέφεια των ελληνικών ΜμΕ και μεγάλη εξάρτηση από την εσωτερική ζήτηση,
- Ύπαρξη σημαντικού χρηματοδοτικού κενού στην ελληνική οικονομία, το οποίο δημιουργεί μεγάλη αναντιστοιχία μεταξύ της ζήτησης από τη πλευρά των επιχειρήσεων για τραπεζικά δάνεια και πιστωτικές γραμμές και της προσφοράς από τη πλευρά του χρηματοπιστωτικού συστήματος,
- Έλλειψη κατάλληλων δομών υποστήριξης νεοφυών επιχειρήσεων,
- Περιορισμένες συνέργειες μεταξύ επιχειρήσεων, λόγω μικρού μέσου μεγέθους των επιχειρήσεων και έλλειψης κουλτούρας συνεργασίας,
- Αναγκαιότητα συγκράτησης του λειτουργικού κόστους και παροχή ρευστότητας για κάλυψη κεφαλαίου κίνησης των επιχειρήσεων που πλήττονται από τις επιπτώσεις της πανδημίας.

Ενδεικτικές δράσεις:

1. Ενίσχυση συνεργειών μεταξύ επιχειρήσεων, προώθηση της δημιουργίας συνεργατικών σχηματισμών οι οποίοι μπορούν να αναβαθμίσουν την ανταγωνιστικότητα και παραγωγικότητα των επιχειρήσεων.
2. Ενίσχυση της εξωστρέφειας των ΜμΕ, για την επέκταση του σε αγορές του εξωτερικού και την ένταξη τους σε διεθνείς αλυσίδες αξίας.

Ειδικός στόχος (iv) - Ανάπτυξη δεξιοτήτων για την έξυπνη εξειδίκευση, τη βιομηχανική μετάβαση και την επιχειρηματικότητα

- Έλλειψη ψηφιακών δεξιοτήτων και εν γένει ικανότητας χρήσης νέων τεχνολογιών από το ανθρώπινο δυναμικό.

Ενδεικτικές δράσεις:

1. Χρηματοδότηση προγραμμάτων ενδοεπιχειρησιακής αναβάθμισης δεξιοτήτων εργαζομένων, για την χρήση νέων τεχνολογιών και ανάπτυξης δεξιοτήτων σε τομείς μη-τεχνολογικής καινοτομίας (διοίκηση, μάρκετινγκ, εφοδιαστική αλυσίδα, κλπ.).

Προτεραιότητα 2 - Ανάπτυξη ανθρώπινου κεφαλαίου στο πλαίσιο του αναπτυξιακού μετασχηματισμού

Ειδικός στόχος (i) - Βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση όλων των ατόμων που αναζητούν εργασία, ιδίως των νέων και των μακροχρόνια ανέργων και των ανενεργών ατόμων, προώθηση της αυτοαπασχόλησης και της κοινωνικής οικονομίας

- Μεγάλο ποσοστό ανεργίας, αυξημένο ποσοστό ανεργίας των νέων και μακροχρόνια ανέργων, μεγάλος αριθμός ατόμων που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης.
- Απώλεια εξειδικευμένου προσωπικού προς χώρες του εξωτερικού ("Brain drain").

Ενδεικτικές δράσεις:

1. Δράσεις Κοινωνικής Καινοτομίας, προώθηση της ίδρυσης επιχειρήσεων από νέους και βελτίωση της πρόσβασης στην αγορά εργασίας.
2. Ενίσχυση επιχειρήσεων για την προσέλκυση / αναβάθμιση / εξέλιξη στελεχών.

Ειδικός στόχος (iii) - Προώθηση της προσαρμογής των εργαζομένων, των επιχειρήσεων και των επιχειρηματιών στην αλλαγή και ενεργός και υγιής γήρανση, προώθηση ενός υγιούς και κατάλληλα προσαρμοσμένου εργασιακού περιβάλλοντος για την αντιμετώπιση κινδύνων για την υγεία

- Χαμηλή συμμετοχή εργαζομένων σε προγράμματα μετεκπαίδευσης και έλλειψη ενδοεπιχειρησιακών προγραμμάτων κατάρτισης, κυρίως λόγω αδυναμίας εύρεσης πόρων από τις επιχειρήσεις.

Ενδεικτικές δράσεις:

1. Προώθηση της προσαρμογής αυτοαπασχολούμενων και πολύ μικρών επιχειρήσεων στις νέες απαιτήσεις της αγοράς.

Ειδικός στόχος (iv) - Βελτίωση της ποιότητας, της συμπερίληψης, της αποτελεσματικότητας και της σχέσης της αγοράς εργασίας με τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης, συμπεριλαμβανομένης της πιστοποίησης της μη τυπικής και ανεπίσημης μάθησης, με την υποστήριξη απόκτησης βασικών δεξιοτήτων, συμπεριλαμβανομένων των επιχειρηματικών και ψηφιακών δεξιοτήτων, και μέσω της προώθησης της εισαγωγής του δυαδικού συστήματος κατάρτισης και πρακτικής άσκησης.

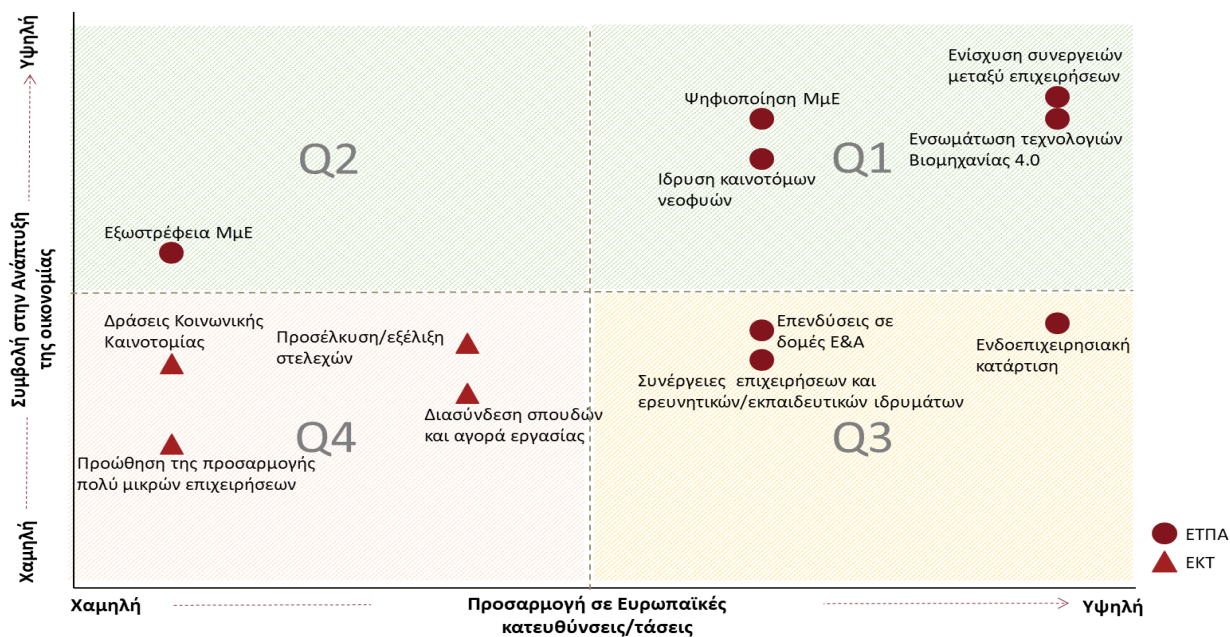
- Αδυναμία σύνδεσης του εκπαιδευτικού συστήματος με την αγορά εργασίας, αναντιστοιχία των γνώσεων και δεξιοτήτων των αποφοίτων με τις ανάγκες της αγοράς.

Ενδεικτικές δράσεις:

1. Βελτίωση της διασύνδεσης των σπουδών με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, με ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη προγραμμάτων πρακτικής άσκησης.

Ιεράρχηση προτεινόμενων Δράσεων

Η ιεράρχηση, γίνεται με γνώμονα την συμβολή που μπορούν να έχουν οι προτεινόμενες δράσεις στην ανάπτυξη της οικονομίας και την προσαρμογή της χώρας στις ευρωπαϊκές κατευθύνσεις και τάσεις, Λόγω της επιτακτικής ανάγκης της χώρας για οικονομική ανάπτυξη, προτεραιότητα δίνεται στις δράσεις που μπορούν να συνεισφέρουν ουσιαστικά στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας.

Γράφημα 2: Μήτρα Ιεράρχησης προτεινόμενων δράσεων

Οι προτεινόμενες δράσεις κατηγοριοποιούνται σε τρεις κατηγορίες όπως φαίνεται στο παραπάνω γράφημα.

❖ **Υψηλής προτεραιότητας (Q1-Q2):** Κατατάσσονται οι δράσεις που μπορούν να συμβάλλουν καθοριστικά στην ανάπτυξη της οικονομίας και ταυτόχρονα συμβαδίζουν με τις κατευθύνσεις της ΕΕ (Q1), καθώς και οι δράσεις που μπορούν να συμβάλλουν καθοριστικά στην ανάπτυξη της οικονομίας, ωστόσο δεν προωθούν ουσιαστικά την προσαρμογή της χώρας στις κατευθύνσεις της ΕΕ (Q2).

❖ **Μέσης προτεραιότητας (Q3):** Δράσεις οι οποίες προωθούν την άμεση προσαρμογή της χώρας στις ευρωπαϊκές κατευθύνσεις, ωστόσο έχουν χαμηλό αναπτυξιακό αποτύπωμα και δεν εκτιμάται ότι μπορεί να έχουν ουσιαστική συνεισφορά στην ανάπτυξη της οικονομίας.

❖ **Χαμηλής προτεραιότητας (Q4):** Δράσεις με περιορισμένη συνεισφορά στην προσαρμογή στις ευρωπαϊκές κατευθύνσεις και με μικρό αναπτυξιακό αποτύπωμα.

Προτεινόμενα χρηματοδοτικά εργαλεία

Η μελέτη ανέδειξε ότι τα χρηματοδοτικά εργαλεία πρέπει να επιλέγονται με βάση τον θεματικό στόχο που εξυπηρετεί η εκάστοτε δράση και το μέγεθος επιχειρήσεων που καθίστανται ως δυνητικοί δικαιούχοι, βάσει του σχεδιασμού.

❖ Δάνεια

Δάνεια με ευνοϊκούς όρους (soft loans)

Τα δάνεια με ευνοϊκούς όρους αποτελούν επιστρεπτέα ενίσχυση είτε με χαμηλότερο επιτόκιο από αυτό της αγοράς είτε με σημαντική περίοδο χάριτος. Τα δάνεια με ευνοϊκούς όρους μπορούν να χρηματοδοτήσουν νεοφυείς επιχειρήσεις όσο και επιχειρήσεις σε ποιο ώριμο στάδιο του κύκλου ζωής τους, που δραστηριοποιούνται κυρίως σε κλάδους εντάσεως γνώσης και τεχνολογίας, για την διενέργεια επενδύσεων στο τομέα έρευνας και καινοτομίας.

Παροχή μικροπιστώσεων (microfinance)

Η παροχή μικροπιστώσεων αποτελεί επιστρεπτέα ενίσχυση, περιορισμένου ύψους συνήθως μέχρι (25 χιλ. €) με ευνοϊκούς όρους. Οι μικροπιστώσεις μπορούν να καλύψουν ανάγκες μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων και αυτοαπασχολούμενων για την αγορά και αναβάθμιση εξοπλισμού και την κάλυψη εξόδων μετεκπαίδευσης και επανειδίκευσης.

❖ **Εργαλεία ιδίων κεφαλαίων**

Ταμείο συνεπένδυσης

Ο δημόσιος τομέας συνάπτει συμφωνία με έναν συνεργαζόμενο οργανισμό επενδυτών προκειμένου να συνδυάσουν τις κεφαλαιακές δυνατότητές τους. Το ταμείο συνεπένδυσης παρέχει χρηματοδότηση κυρίως σε μορφή οιονεί ιδίων κεφαλαίων (**quasi equity**). Το ταμείο συνεπένδυσης είναι καταλληλότερο για ενίσχυση αναλογικά μεγαλύτερου μεγέθους επιχειρήσεων, ενώ δεν ενδείκνυται για νεοφυείς επιχειρήσεις στο στάδιο εκκίνησης.

Χρηματοδότηση μετοχικού κεφαλαίου (Equifund)

Το Equifund αφορά στην παροχή χρηματοδότησης σε επιχειρήσεις με αντάλλαγμα ενός μέρους του μετοχικού κεφαλαίου τους. Η υλοποίηση του Equifund προϋποθέτει τη συμμετοχή δημόσιων και ιδιωτικών επενδυτικών κεφαλαίων και την σύσταση ταμείων κεφαλαίων επιχειρηματικών συμμετοχών (venture capital funds). Το Equifund προτείνεται εκ νέου να ενισχύσει καινοτόμες επιχειρήσεις ανεξαρτήτου κύκλου ζωής, οι οποίες δραστηριοποιούνται σε ανταγωνιστικούς κλάδους της οικονομίας.

❖ **Επιχορηγήσεις**

Οι επιχορηγήσεις αποτελούν μη επιστρεπτέα ενίσχυση, και εμφανίζουν μεγάλη ζήτηση κυρίως από μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, οι οποίες είναι πιο εξοικειωμένες με αυτές. Επίσης μεγάλη εξοικείωση και τεχνογνωσία σχετικά με την παροχή και διαχείριση επιχορηγήσεων εμφανίζει και ο Δημόσιος Τομέας. Η ενίσχυση μέσω επιχορηγήσεων συμβάλει στον περιορισμό της ανάληψης ρίσκου από την πλευρά του δικαιούχου για την υλοποίηση επενδύσεων, κάτι το οποίο συχνά αποτελεί βασικό ζητούμενο για τη πλειοψηφία των ΜμΕ. Ωστόσο, η ενίσχυση μέσω επιχορηγήσεων συχνά δεν κινητοποιεί αποτελεσματικά τις επιχειρήσεις προκειμένου να μεγιστοποιήσουν τα αποτελέσματα των επενδύσεων που διενεργούν.

Ως εκ τούτου, προτείνεται να εφαρμοστεί κυρίως σε δράσεις με στόχευση μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις, που δραστηριοποιούνται σε κλάδους χαμηλής έντασης γνώσης και τεχνολογίας, καλύπτοντας χαμηλού κόστους επενδυτικά σχέδια. Επιπλέον, προτείνεται η ενίσχυση μέσω επιχορηγήσεων για επιχειρήσεις με λιγότερα από 10 έτη λειτουργίας, δεδομένου ότι οι ΜμΕ ηλικίας δέκα ετών ή λιγότερο είναι πιθανότερο να αντιμετωπίσουν προβλήματα πρόσβασης σε χρηματοδότηση σε σύγκριση με πιο ώριμες ΜμΕ, καθώς σε αυτές τις περιπτώσεις εντοπίζεται το μεγαλύτερο χρηματοδοτικό κενό στον τομέα ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας.

❖ **Εργαλεία για τη προώθηση των εξαγωγών**

Για την προώθηση των εξαγωγών πολύ σημαντικός είναι ο ρόλος της EAT, η οποία δύναται να προσφέρει τα παρακάτω χρηματοδοτικά εργαλεία:

- **Επιστρεπτέα προκαταβολή αγοράς**, καλύπτει τον κίνδυνο αποτυχίας ή περιορισμένης απόδοσης των αναπτυξιακών δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων στο εξωτερικό,
- **Ασφάλιση εξαγωγικών πιστώσεων**, προστατεύει από τους κινδύνους διακοπής ή μη αποπληρωμής του εξαγωγικού συμβολαίου.
- **Ασφάλιση συναλλαγματικού κινδύνου**, εστιάζει στην προστασία των εγχώριων επιχειρήσεων από τις πιθανές νομισματικές διακυμάνσεις.

Τα παραπάνω χρηματοδοτικά εργαλεία προτείνεται να χρησιμοποιηθούν προκειμένου να υποστηρίξουν την επέκταση ΜμΕ σε αγορές του εξωτερικού.

Προτάσεις σε θέματα σχεδιασμού και υλοποίησης του ΕΠΑνεΚ 2021-2027

Η μελέτη παρουσιάζει προτάσεις σε θέματα σχεδιασμού και υλοποίησης, οι οποίες συνδέονται άμεσα με τα διδάγματα που προέκυψαν από την προηγούμενη ΠΠ.

Προτάσεις σε θέματα σχεδιασμού

- *Ευελιξία και συνεχής αναπροσαρμογή του σχεδιασμού*, παρακολούθηση των αναγκών της αγοράς και αναπροσαρμογή του προγράμματος βάσει αυτών,
- *Μείωση επικαλύψεων μεταξύ των δράσεων*, δημιουργία διαύλων επικοινωνίας με τις Περιφέρειες ώστε να αποφεύγεται η ταυτόχρονη προκήρυξη ανταγωνιστικών δράσεων,
- Απαγκίστρωση από *οριζόντιο σχεδιασμό* (τομεακός, είτε περιφερειακός) και η εστίαση σε *θεματικές προτεραιότητες*,

- Διάθεση πόρων μέσω εναλλακτικών χρηματοδοτικών εργαλείων σε συνδυασμό με τις επιχορηγήσεις
- Μείωση γραφειοκρατίας και χρόνου αναμονής, μέσω της διασύνδεσης του ΠΣΚΕ με άλλα πληροφορικά συστήματα, μεγαλύτερης ομογενοποίησης των προσκλήσεων και απλοποίησης των κριτηρίων αξιολόγησης,
- Κατάρτιση μακροχρόνιου σχεδιασμού (2-3 χρόνων) και χρονοδιαγράμματος προκηρύξεων των δράσεων,
- Αύξηση του χρόνου υποβολής προτάσεων (άνω των 6 μηνών) προκειμένου να υπάρχει επαρκής χρόνος για τη κατάρτιση των επενδυτικών σχεδίων.

Προτάσεις σε επίπεδο υλοποίησης

- Έγκαιρη γνωστοποίηση των δράσεων στην αγορά και αποτελεσματική επικοινωνία με τις επιχειρήσεις,
- Ενίσχυση της δομής πληροφόρησης και υποστήριξης του προγράμματος
- Σύνδεση της χρηματοδότησης με την παροχή στοιχείων από τις επιχειρήσεις, τα οποία θα διευκολύνουν την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των δράσεων του προγράμματος,
- Αύξηση των δαπανών για τεχνική βοήθεια, για υποστήριξη δημοσίων φορέων, όσο και την υποστήριξη επιχειρήσεων στη εκπόνηση και εφαρμογή μεγάλων επενδυτικών σχεδίων

Executive Summary

Contents

1 Introduction.....	15
2 Depiction of Existing Situation	15
3 Evaluation of the impact of EPAnEK on entrepreneurship	17
4 Proposed Actions to strengthen Entrepreneurship	19

1. Introduction

In order for the new operational programme for Competitiveness, Entrepreneurship & Innovation 2021-2027 to be effectively designed, it is a matter of significant importance to evaluate the actions to strengthen entrepreneurship of Planning Period (PP) 2014-2020, as well as to estimate the needs and challenges that the competitive Greek entrepreneurship is facing, in order to contribute to the formation and proposal of the appropriate options for the strengthening of entrepreneurship in the country through the implementation of the new Programme during the new PP 2021-2027.

2. Review of Current Situation

Characteristics of the Greek economy

The economic model of Greece displays some timeless characteristics as follows:

- High fragmentation of the business economy - Greek SMEs represent ~99.9% of companies, 63.5% of total value added (EU average 56.4%) and an employment share of 87.9% (EU average 66.6%).
- High dependence on domestic demand, due to low export orientation. The Greek economy exports a small share of its production and imports much more, showing a negative Trade Balance over time (-9% of GDP⁵ for 2019).
- The investment environment of the country is relatively discouraging, resulting in a significant investment gap of 10% -12% of GDP⁶ per year.
- The distribution of factors of production in relation to the productive sectors is not considered effective. Greece is the 2nd most dependent economy of the EU⁷ on the contribution of hospitality and tourism to the total added value.
- Low productivity and value added, indicatively the growth rate of value added was 0.9% compared to 1.4%, in the EU for 2019.

The impact of the financial crisis

The financial crisis of 2008 plunged the country into a decade of recession, which significantly contributed notably to the decrease of GDP and per capita income, which gradually reduced domestic demand for products and services in the period 2008-2016.

The low domestic demand, given the dependence of the Greek economy on it led gradually to low rate of productivity of the economy. In this way, Greece in the period 2008 - 2016 misplaced much of the value added produced and entered an intense phase of disinvestment.

The decrease of domestic demand for products and services, caused by the financial crisis, decreased corporate revenues by 12.1% within the period 2009-2016.

Businesses, in order to deal with the decrease of their revenues and the decline that this resulted to their profitability, sought to reduce their operating costs (by 11%) in order to compensate for the loss. At the same time, they significantly reduced their investments (by 81% in the period 2009-2013). Profitability initially collapsed, but recovered in 2014-2016, as a result of operational and investment cost cutting.

The business sectors of trade, construction and services were the ones most affected by the decline in domestic demand and seemed unable to adapt to the new economic environment, which resulted to loss of a large percentage of their turnover. In general, during the years of financial crisis, there was a shift in the corporate economy from the sectors of services, trade and construction to the sectors of tourism and manufacturing.

The environment of declining demand led to a significant increase in the proportion of micro-enterprises in the total number of enterprises in the country, representing 97.8% of the total in 2019 compared to 96.3% in 2009. In addition, there was an increase in the concentration of SMEs in sectors with low use of technology. The reduction in size and the low use of technology by small

⁵ ELSTAT,2019

⁶ PwC Greece report "From recession to recovery" (April 2018).

⁷ Eurostat,2020

and micro enterprises significantly reduced the produced value added, exacerbating the divergence of these enterprises from their European counterparts.

The impact of the pandemic crisis

The Greek economy showed remarkable resilience to the pandemic crisis, as during the first 9 months of 2020 experienced a smaller recession compared to the EU's economy (8.5% vs. 9.2%).

The limited economic activity put a lot of pressure on companies, reducing revenues by 21.4%, the immediate reduction of their operating costs by 19%, and the state aid that they received could not reverse the decline in profitability with the EBITDA to show a significant decline of 37.2% in the first half of 2020, and EBIT to be collapsed by 74.1%. EBITDA and EBIT margins fell from 12.4% to 9.9% and from 5.7% to 1.9% respectively.

Analyzing the effects of the pandemic crisis by industry, the following are observed:

- ❖ **Trade** was one of the sectors hardest hit by the pandemic restrictions, due to the suspension of physical stores. Despite the unfavorable conditions, those companies that continued to operate through online stores managed to compensate their losses to a significant proportion.
- ❖ Restrictions imposed in response to the pandemic crisis led to delays in the execution of projects and the undertaking of new ones, as well as a general inability to plan, exerting significant pressure to the **construction** sector.
- ❖ The fall in demand and oil prices combined with the restrictions on travelling, which put further pressure on the export activity of the sector, had a negative impact on the performance of the **manufacturing** sector.
- ❖ The companies in the **infrastructure** sector continued to operate normally due to the necessity of products and services that they produce for the economy, so it was the only sector which financial figures were not affected.
- ❖ The travel bans and the subsequent restrictions combined with the strong reduction of tourist arrivals have dealt a severe blow to the companies of transportation sub-sector represented in the wider **services** sector.
- ❖ Companies in the **tourism** sector have suffered a sharp decline in turnover due to the reduced tourist flows and restrictions imposed to prevent spreading of the pandemic.

Challenges that Greek businesses face

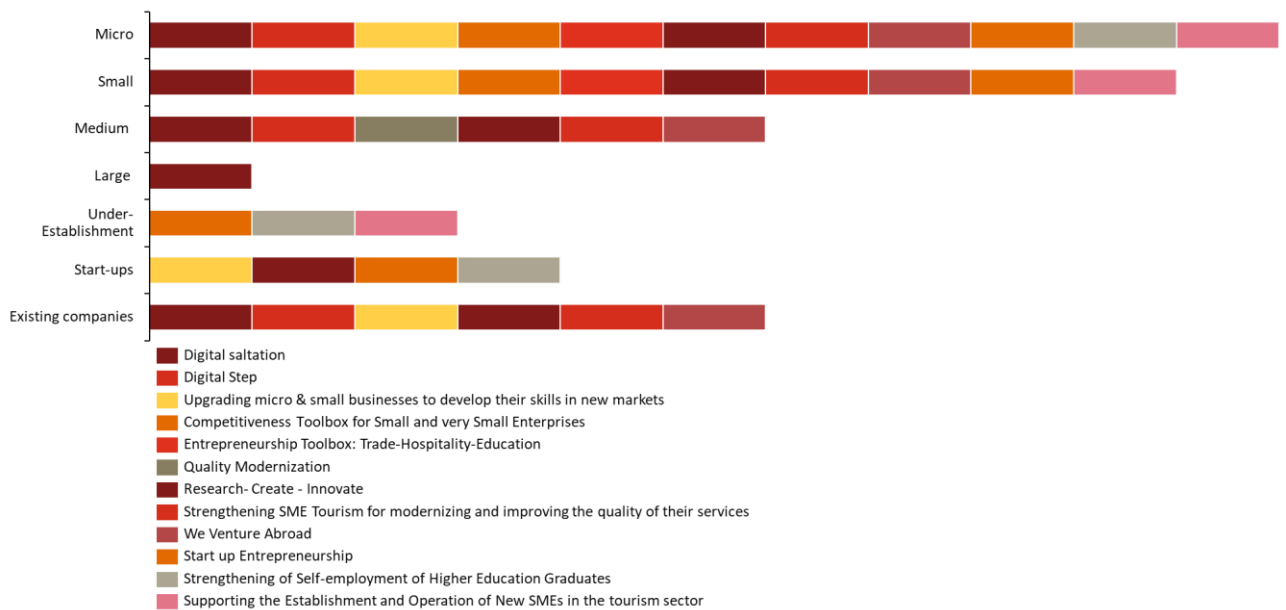
Summarizing the results of the study on the business current situation, the following are observed:

- The financial crisis significantly reduced domestic demand, leading to the under-utilization of the productive capacity of the economy, and to the reduction of the size and complexity of enterprises combined with the significant reduction in investments, which led Greek companies to show significant lag in the integration of new technologies and in the modernization of their equipment.
- Greek companies face difficulties in absorbing funds due to the inefficient operation of the domestic financial system.
- Despite the improvement of the export orientation of the economy, most of Greek companies continue to rely exclusively on domestic demand.
- **Manufacturing:** The manufacturing sector has significantly strengthened by increasing its turnover and profitability during the years of financial crisis. The pandemic crisis and the restrictions imposed had a negative impact both on revenues and exporting activity of the sector.
- **Tourism:** The tourism sector, despite its high fragmentation, emerged as the most dynamically developing sector of the Greek economy, significantly increasing its turnover. The pandemic crisis has almost fully inactivated the sector which is in dire need of support.
- **Trade:** It was one of the sectors that faced a sharp decrease in revenues during the financial crisis, recovering in the period 2016-2018, mainly due to increased domestic demand. The pandemic crisis has created a trend of dualism within the sector, between large companies and SMEs. A big challenge for trade sector is the digitization and development of e-commerce.

- **Services:** The services sector was also significantly affected by the financial crisis, losing significantly part of its revenue and value added, partially recovering during the period 2016-2018. The pandemic crisis affected sub-sectors of the services in different ways. Transportation companies lost a big amount of revenue and profitability due to travel ban and declining tourism flows, while ICT companies have opportunities to develop new products and services.
- **Construction:** Construction seems that constitutes the sector experiencing the worst situation, as the financial crisis contributes to the decrease of its revenues and profitability, while the sector did not recover even in the period 2016-2018. On the contrary, there is a large accumulation of over-indebted companies.

3 Evaluation of the impact of EPAnEK on entrepreneurship

Within the framework of EPAnEK, 153 calls/ RFPs were released for the submission of proposals while projects of total € 9.98 billion budget have been approved, supporting 35,407 investment projects, of which 9,019 are co-financed by the European Social Fund (ECB) and 26,388 are co-financed by the European Regional Development Fund (ERDF).

Graph 1: Eligible companies that participated in each action in EPAnEK 2014-2020

Evaluation of policies for entrepreneurship of EPAnEK 2014-2020

Grants / State Aid

Within the framework of the programme, projects with a total budget of € 4.3 billion were financed through 12 grant actions (**Graph 1**), which mainly supported micro and small enterprises, with medium-sized enterprises being eligible for a significantly smaller number of actions.

Overall, the Tourism and Hospitality, Manufacturing and Trade sectors were the ones that received the most funding.

- ❖ The **tourism and hospitality** sectors were supported through two targeted actions both for the establishment of businesses and the supporting of existing SMEs.
- ❖ The **manufacturing and trade** sectors showed the greatest interest in their digital upgrade.
- ❖ Respectively greater demand in the field of research and innovation ("Research-Create-Innovate") was shown by the **manufacturing** and the wider **services** sector (mainly ICT companies).
- ❖ Actions for the establishment of new businesses showed greater demand from the wider **service** sector.

The actions of EPAnEK 2014-2020 contributed to the creation of 13,506 new jobs and supported another 3,862 existing jobs during the implementation of the investment plans. It is observed that most of the new jobs were created through actions, the beneficiaries of which were mainly micro

and small enterprises, highlighting the much bigger participation of micro and small enterprises in the programme as well as the greater interest in covering wage costs.

The actions of EPAnEK 2014-2020, according to a survey by SESMA⁸, seemed to have helped companies mainly in upgrading and modernizing their equipment, but have not had significant results in strengthening cooperation between companies, neither at improving their extroversion. This weakness is mainly due to the planning and implementation of actions, as most of them addressed to individual companies, without promoting the creation of clusters. In addition, only one action was aiming at promoting extroversion.

Equifund

A significant initiative within EPAnEK framework was the Equifund that was created in order to accelerate the evolution of the venture capital sector in Greece. EquiFund covers most sectors of the economy and all stages of a company's corporate maturity cycle.

The management of the initiative was entrusted to the EIF, and the initial capital allocated to it amounted to € 260 million, while the leverage of additional funds secured € 248 million of additional available resources. Equifund has supported companies in the innovation phase, with the ICT, manufacturing and trade sectors receiving much of the funding.

Dealing with the consequences of the pandemic

Through EPAnEK € 3.39 billion have been committed to deal with the consequences of the pandemic, supporting more than 115 thousand businesses.

More specifically, through the Guarantee Fund and TEPIX II (Sub-programs 3 and 4), it was supported the approval and financing through the cooperating banks of loans amounting to € 1.9 billion and € 4.8 respectively. EPAnEK also provided funds for the financing of the Repayable Advance program, which through cycles A' and B' supported the affected companies with funds amounting to € 1.6 billion.

The trade sector received the largest amount of this state aid. In addition, tourism, hospitality, and manufacturing sectors showed great financing needs.

Lessons learnt during the implementation of EPAnEK 2014-2020

Weaknesses in matters of planning and implementation of the programme

- Horizontal planning of actions, without specialized research to identify market needs.
- A large number of actions at national and regional level that made it difficult for companies to identify suitable funding opportunities.
- Limited time for submission of proposals and lack of a specific and notified schedule for issuing calls, to potential beneficiaries.
- Large number of required unnecessary supporting documents, from the beneficiaries which significantly increased the bureaucracy of the procedures.
- Long duration of the evaluation process of the submitted proposals, caused mainly due to the information system used.
- Frequent implementation of the “de minimis” aid scheme, limiting eligible investment projects mainly to lower cost investments with limited value added and discouraging larger companies from participating.
- Limited synergies between actions, with similarly targeted actions being announced by both EPAnEK and Regional Operational Programs (PEP) at the same time.
- Lack of structures and mechanisms that help SMEs to identify their needs and link them to specific actions.

Innovation, research and development

Research and innovation are directly linked to RIS3 (Regional Strategy for Research) during PP 2014-2020. The implementation of the Smart Specialization Strategy is characterized by the complexity of management and governance and the low operational capacity of the stakeholders (management bodies and beneficiaries). In this framework, an important challenge is the

⁸ «Assessment of the strengthening of the competitiveness of SMEs by their participation in state aid actions of the EPAnEK 2014-2020», June 2020

monitoring and evaluation of the RIS3 that will ensure the adaptation and implementation of corrective actions both at the level of objectives and at the level of process for its implementation.

Digital policy

During PP 2014-2020, there is a division of management (into 3 sectoral programmes and 13 regional programmes), the creation of the SDP (Secretariat of Digital Policy) (which evolved into a Ministry with broader responsibilities) and the elaboration and approval by the EU of the National Digital Strategy. The fragmentation of management and the allocation of ICT resources to multiple programmes has led to significant delays in planning and implementation processes and, consequently, to the timely achievement of the objectives set.

Employment and Labor Market

In the framework of dealing with labor market problems during the previous PP, the following emerged:

- It is necessary to update and complete the institutional framework governing the Continuing Vocational Training and the standards of planning and implementation of the internship's program, so that they operate in a complementary and holistic way.
- The Labor Market Needs Diagnosis Mechanism needs to be improved and expanded in order to adequately perform its role.
- Weaknesses and delays in activating in-house training actions, which lead to reduced performance in employee training.

4 Proposed Actions to strengthen Entrepreneurship

Strategic Targeting EPAnEK 2021-2027

In the context of the present study, EPAnEK is proposed to have a dual target:

- ❖ **Strategic pillar A:** Support companies operating in the most dynamic and competitive sectors of the Greek economy, so funding through EPAnEK to maximize contribution in the potential growth in the economy.
- ❖ **Strategic pillar B:** Strengthening companies operating in the sectors that were mostly affected by the pandemic crisis.

Through **Strategic Pillar A**, it is proposed to strengthen the sectors of **Manufacturing, Tourism and Professional Services**, which emerge from the present study as those with the most significant value added and extroversion and consequently can contribute to the improvement of the Greek economy's competitiveness.

Strategic pillar B proposes to strengthen the **Manufacturing, Tourism, Professional Services and Trade** sectors, as these sectors are the ones suffer the most negative consequences from the effects of the pandemic. EPAnEK will support companies affected by the pandemic in order to ensure their long-term viability and adaptability.

Overview of business needs and proposed actions in view of the new EPAnEK 2021-2027

In the context of the present study, the following business needs were highlighted, which are related to indicative actions to meet the respective needs and the lessons learned from the previous PP.

Priority 1 - Enhancing high value-added competitiveness

Specific objective (i) - Strengthening research and innovation capabilities and utilizing advanced technologies

- Limited private investment in R&D and lack of internal structures and procedures of research and innovation, at a company level,
- Increased needs for research and innovation in the field of pharmaceuticals and health services, to address the consequences of the pandemic,

- Lack of interconnection between companies and educational / research institutions, which limits the integration of scientific research results into production.

Indicative actions:

1. Enhancing investments in R&D structures and procedures at a company level, with the aim of increasing innovative activity within the company.
2. Strengthening synergies between companies and research / educational institutions in the fields of research and innovation.

Specific objective (ii) - Exploiting the benefits of digitization for citizens, businesses and governments

- Low level of digitalization of business services and procedures, which is related to the large concentration of companies in low-technology sectors, lack of knowledge and information on new technologies and lack of adequate investment, mainly due to the limited availability of funding.
- Delay in the integration of new technologies of Industry 4.0, due to high costs and limited availability of funding.

Indicative actions:

1. Promoting the integration of Industry 4.0 technologies, strengthening investments in new technologies with the aim of a "holistic" upgrading of companies.
2. Promoting the digitization of SMEs, with the aim of digitizing services and processes and the technological transformation of low-technology sectors.
3. Support the establishment of start-ups and technologically innovative companies, promotion of a strong Greek ecosystem.

Specific objective (iii) - Enhancing the sustainable development and competitiveness of SMEs and job creation in SMEs, including productive investment

- Limited extroversion of Greek SMEs and high dependence on domestic demand.
- Existence of a significant financial gap in the Greek economy, which creates a large mismatch between the demand on behalf of companies, for bank loans and credit lines and the supply on behalf of the financial system.
- Lack of appropriate support structures and organizations for start-ups,
- Limited synergies between companies, due to the small size of companies and the lack of a collaborative culture,
- Need to contain operating costs and provide liquidity to cover the working capital of companies affected by the effects of the pandemic.

Indicative actions:

1. Strengthening synergies between companies, promoting the creation of clusters that can enhance the competitiveness and productivity of companies.
2. Strengthening the extroversion of SMEs, for its expansion into foreign markets and their integration into international value chains

Specific objective (iv) - Development of skills for smart specialization, industrial transition and entrepreneurship

- Human resources that lack of digital skills and the capacity to use new technologies in general

Indicative actions:

1. Funding of in-house upskilling programs, for the use of new technologies and skills development in non-technological innovation areas (management, marketing, supply chain, etc.).

Priority 2 - Human capital development in the context of developmental transformation

Specific objective (i) - Improving access to employment for all jobseekers, in particular young and long-term unemployed and inactive persons, promoting self-employment and the social economy

- High unemployment rate, increased rate of youth and long-term unemployment, large number of people out of education, employment or training.
- Loss of specialized personnel to foreign countries (“Brain drain”).

Indicative actions:

1. Actions of Social Innovation, promoting start-ups established by young adults and improving access to the labor market,
2. Supporting companies to attract / upgrade / develop employees from abroad.

Specific objective (iii) - Promoting the adaptation of employees, businesses and entrepreneurs to change and active and healthy aging, promoting a healthy and appropriately adapted work environment to address health risks

- Low participation of employees in training programs and lack of in-house upskilling programs, mainly due to the lack of financial resources.

Indicative actions:

1. Promoting the adaptation of self-employed and micro-enterprises to the new requirements of the market.

Specific objective (iv) - Improving the quality, inclusion, efficiency and relevance of the labor market to education and training systems, including the certification of non-formal learning, by supporting the acquisition of key skills, including business and digital skills, and by promoting the introduction of the dual training and internship system.

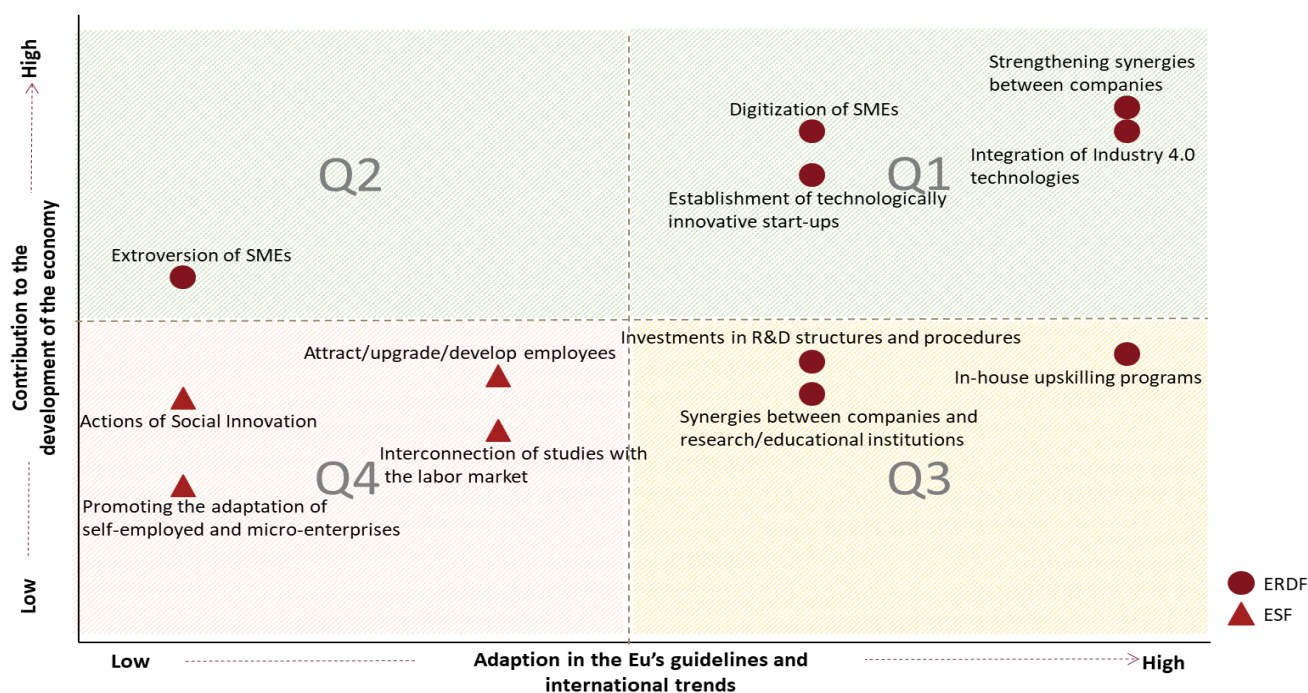
- Lack of interconnection between the education system and the labor market, mismatch of graduates' knowledge and skills with market needs.

Indicative actions:

1. Improving the interconnection of studies with the needs of the labor market, with special emphasis on the development of internship programs.

Prioritization of proposed Actions

The prioritization is based on the potential contribution that the proposed actions can have a) to the development of the economy and b) the adaptation of the country to the EU's guidelines and international trends. Due to the urgent need of the country for economic development, priority is given to actions that can contribute substantially to the development of the Greek economy.

Graph 2: Matrix of prioritization of proposed actions

The proposed actions are categorized into three categories as shown in the graph above.

- ❖ **High priority (Q1-Q2):** Actions that can make a decisive contribution to the development of the economy and at the same time are in line with the EU (Q1) guidelines, as well as actions that can make a decisive contribution to the development of the economy, but do not promote essentially the adoption of the country to EU guidelines (Q2).
- ❖ **Medium priority (Q3):** Actions that promote the country's immediate adaptation to European guidelines, however, which are not estimated to have a significant contribution to the development of the economy.
- ❖ **Low priority (Q4):** Actions with limited contribution to the country's adaptation to European guidelines and which are not estimated to have a significant contribution to the development of the economy.

Proposed financial instruments

The study proved that the financial instruments used for each specific action should be selected based on the thematic objective that the action covers and the size of companies that considered as potential beneficiaries, based on the planning of the action.

❖ Loans

Soft Loans

Soft loans are repayable aid either at a lower interest rate than the market rate or with a significant grace period. Soft loans can finance start-ups as well as companies at a more mature stage of their life cycle, mainly in knowledge-intensive and technology-intensive sectors, to invest in research and innovation projects.

Microfinancing

The provision of microfinancing is a repayable aid, of a limited amount usually up to € 25 thousands on favorable terms. Microfinancing can meet the needs of micro and small businesses and the self-employed to purchase and upgrade equipment and cover reskilling and upskilling costs.

❖ Equity financial instruments

Co-investment fund

The public sector enters into an agreement with a cooperating private investor firm in order to combine their capital capabilities. The co-investment fund provides financing mainly in the form of **quasi-equity**. The co-investment fund is more suitable for supporting proportionally larger enterprises, while it is not suitable for start-ups.

Equifund

The Equifund refers to the provision of financing to companies in exchange for a share of their equity. The implementation of Equifund presupposes the participation of public and private investment funds and the establishment of venture capital funds. The Equifund is once again proposed to support innovative, irrespective of their maturity levels companies operating in competitive sectors of the economy.

❖ Grants

Grants refer to non-repayable aid and are experienced high demand mainly from small and micro companies, which are more familiar with them. Public Sector also shows great familiarity and expertise regarding the provision and management of grants. Grants contribute to reduce the risk for the implementation of investments, which is often a key issue for the majority of SMEs. However, grants often do not effectively mobilize businesses to maximize the outcomes of their investments.

Therefore, it is proposed to be applied and allocated mainly to actions directing to small and micro companies, which are operating in low-knowledge and low-technology sectors, covering low-cost investment projects. In addition, eligibility of grants is proposed to be applied to SMEs with less than 10 years of operation (newly operated), as they are more likely to face issues of accessing finance than more experienced SMEs.

❖ Financial instruments to promote exports

The role of the Hellenic Development Bank (HDB) is very important for the promotion of exports, which can offer the following financial instruments:

- **Repayable advance**, covers the risk of failure or limited performance of the development activities of companies in foreign markets,
- **Export credit insurance**, protects against the risks of termination or non-repayment of the export contract,
- **Foreign exchange risk insurance** focuses on protecting domestic businesses from possible monetary fluctuations.

The above financial instruments are proposed to be used in order to support the expansion of SMEs in foreign markets.

Proposals in matters of planning and implementation of EPAnEK 2021-2027

The study presents proposed actions at the level of planning and implementation, which are directly related to the lessons learned from the previous PP.

Proposed actions at the level of planning

- *Flexibility and continuous updating of the programme's planning*, monitoring of market needs and adjustment of the programme based on them.
- *Reduction of overlaps between actions*, creation of communication channels with the Regional Authorities in order to avoid the simultaneous announcement of competitive actions.
- *Disengagement from horizontal design* (sectoral or regional) and focusing on thematic priorities.
- Allocation of resources through *alternative financial instruments* in combination with grants.
- Reduction of bureaucracy and waiting time, through the interconnection of PSKE with other information systems, greater standardization of calls and simplification of evaluation criteria.
- Preparation of *long-term planning* (2-3 years) and schedule of calls of actions,
- Increase the time for submission of proposals (more than 6 months), so beneficiaries will have enough time for the preparation of investment plans.

Proposed actions at the level of implementation

- *Timely notification* of actions to the market and effective communication with companies.
- Reinforcing the *information and support office* of the programme.
- Linking funding to the provision of data by companies, which will facilitate the *evaluation of the results of the actions of the program*.
- Increase the budget for *technical assistance*, for support of public sector, as well as the support of companies in the preparation and implementation of large investment plans.

2021 PwC. Με επιφύλαξη όλων των νόμιμων δικαιωμάτων. Η επωνυμία 'PwC' αναφέρεται στο δίκτυο των εταιρειών μελών/ ή σε μία ή περισσότερες από τις εταιρείες μέλη, κάθε μία από τις οποίες αποτελεί μια ξεχωριστή νομική οντότητα. Για περισσότερες πληροφορίες, παρακαλούμε επισκεφθείτε το www.pwc.com/structure. Στην PwC, στόχος μας είναι η δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης στην κοινωνία και η επίλυση σημαντικών προβλημάτων. Είμαστε ένα δίκτυο εταιρειών σε 157 χώρες με περισσότερα από 250,000 στελέχη που δεσμεύονται να παραδίδουν ποιοτικό έργο στις ελεγκτικές, φορολογικές και συμβουλευτικές υπηρεσίες που αναλαμβάνουν.